

Штучний інтелект – нова ера у роботі редактора наукового і науково-популярного видання

The Encyclopedia Herald of Ukraine

2025. Vol. 17

DOI: 10.37068/evu.17.2

Article history:

Received 23/10/2025

Accepted 26/11/2025

Published 01/12/2025

Citation: Zhelezniak, M., & Mishura, Yu. (2025). Artificial intelligence: a new era in editing academic and popular science writing. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 17, 9-22. <https://doi.org/10.37068/evu.17.2>

© 2025 Authors

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Микола Железняк

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-8290-6345
Email: mykola@esu.com.ua

Юлія Мішуро

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-6877-1800
Email: yuliyamishura@knu.ua

Резюме

У дослідженні, проведеному на матеріалі *Енциклопедії Сучасної України*, простежено перспективи використання генеративного штучного інтелекту (на прикладі ChatGPT) в енциклопедистиці, зокрема для підвищення ефективності роботи редактора з підготовки енциклопедичного контенту. Наголошено, що ChatGPT може стати корисним помічником редактора. Йдеться передусім про можливості штучного інтелекту аналізувати авторські рукописи, виявляти в них недоліки, прогалини, неточності, перевіряти факти, статистичні дані тощо, пропонувати мовно-стилістичні вдосконалення. Окреме місце в дослідженні відведено ролі композиційної організації тексту енциклопедичної статті (його поділу на структурні елементи, зокрема параграфи), навіть якщо в багатьох виданнях вона відсутня. Акцентовано на тому, що статті, членовані на параграфи чи розділи, мають вищі шанси бути прочитаними, отже, й володіють більшою практичною користю. ChatGPT здатний у таких виданнях, зокрема їхніх онлайн-версіях, надати статтям структури (однак тут треба зважати на певні ризики), ці ж уміння штучного інтелекту редакції можуть використовувати й на етапі підготовки кожної нової статті.

Ключові слова

Онлайн-енциклопедії, енциклопедичні статті, композиційна організація тексту, автори енциклопедій, енциклопедичний контент, ChatGPT, генеративний штучний інтелект.

ВСТУП

Енциклопедії є важливим джерелом знань, що у стислому вигляді систематизують відомості з різних галузей науки і видів діяльності (O'Sullivan, 2011). З початком цифрової доби функціональність енциклопедій і зручність користування їхньою інформацією збільшилися. Комп'ютерні технології вплинули на способи підготовки, організацію та представлення енциклопедичних знань, сприяючи їх доступності й поширенню та засвоєнню (Jermen & Jesić, 2018). Сучасні енциклопедії (онлайн-ресурси) — це те інформаційне джерело, що передбачає максимальну зручність і швидкість для пошуку необхідних відомостей як у межах всієї енциклопедії, так і безпосередньо в тексті тієї чи іншої статті. Це обґрунтовує характерні мовно-стилістичні, змістові критерії енциклопедичного жанру (Железняк & Шушківський, 2023), нехтування якими створює труднощі для читачів. Існують також інші чинники, пов'язані з оформленням текстів, що можуть заважати здобувати знання з них, а шляхи їх уникнення становлять науковий інтерес філологів, істориків та інших фахівців цифрової гуманітаристики.

Так, друкованим енциклопедіям властива низка ознак, через які в сучасних реаліях (на тлі сучасних можливостей форматування й верстки тексту, впливу веб-дизайну) розуміння інформації пересічним читачем може ускладнюватися. Серед них — скорочені форми слів та суцільний текст статей, тобто відсутність рубрикації — будь-якого структурування контенту на параграфи, розділи, підрозділи, навіть якщо йдеться про розлогі матеріали. Деякі редакції уникають і членування тексту на абзаци, їх використовують лише для розмежування статей чи їхніх елементів (основний текст, перелік літератури, автор). Ці ознаки викликані економією — бажанням видавців розмістити більше інформації на меншій кількості сторінок. Беручи до уваги той факт, що енциклопедії — це завжди громіздкі й часто багатотомні видання, відсутність скорочень і наявність зручної композиційної організації тексту спричиняли б необхідність істотно збільшити або їхній формат (розмір), або кількість сторінок, або томів. Чинник економії зіграв і певну роль у формуванні принципів підготовки енциклопедичних видань, зокрема, через це сформувалося поняття критеріїв відбору статей для енциклопедії і певних стандартів щодо їх обсягу, позаяк найбільші друковані енциклопедичні видання у світі в середньому не перевищують 60–65 тис. статей (Upshall, 2014). При цьому, на думку деяких дослідників, розмір енциклопедій — чи не основний “обмежувальний фактор цінності енциклопедій як джерела знань” (Loveland, 2012, с. 234).

В епоху онлайн-енциклопедій зазначені проблеми більше не існують, натомість скорочені форми слів для багатьох користувачів інтернету можуть видаватися дивними, незрозумілими, заважати розумінню прочитаного (Дзюба, 2021, с. 140), а статті без структурного членування — загалом негативно впливати на рішення прочитати їх, взаємодіяти з гіперпосиланнями чи іншими елементами, наявними на їхніх вебсторінках, навіть виявляти ознаки скепсису й недовіри до джерела (Juvina & van Oostendorp, 2008). Певні (хоча, звісно ж, неофіційні) стандарти того, як має виглядати сучасна енциклопедична стаття, у свідомості людей формує *Wikipedia*: у ній не прийнято використовувати скорочення, а багато статей складаються з розділів і підрозділів, тобто мають чітку композицію. Цю рису фіксуємо й у сучасних онлайн-енциклопедіях — *Encyclopedia Britannica* (США, Велика Британія), *Store norske leksikon* (Норвегія), *Brockhaus* (Німеччина), *Encyclopædia Universalis* (Франція), *Den Store Danske Encyklopædi* (Данія) та ін., що виникли на основі друкованих попередників, статті у яких зазвичай не мали такої структури. З іншого боку, існує окрема низка онлайн-

енциклопедій, що з'явилися і функціонують як електронні версії друкованих видань, але на їхніх вебсторінках збережено особливості друкованої верстки. Серед таких онлайн-енциклопедій — *Gran Enciclopedia Catalana* (Іспанія), *Encyklopedia PWN* (Польща), *Beliana* (Словаччина), *Енциклопедія Сучасної України* (Україна) тощо.

Позбутися скорочень, надати текстам чіткої композиційної організації — це серйозна й масштабна робота з покращення презентабельності текстів, що вимагає залучення додаткової робочої сили і фінансування. Водночас генеративний штучний інтелект виглядає перспективною технологією щодо розв'язання цієї (і не лише) проблеми. **Мета нашої студії** — з'ясувати користь генеративного штучного інтелекту в підготовці текстів енциклопедичних статей, зокрема в контексті надання їм композиційної будови. Варто зауважити, що питання впровадження генеративного штучного інтелекту в енциклопедичній справі поки що майже не висвітлено у наукових публікаціях (за винятком тих, що присвячені *Wikipedia*, однак у них розглядають зовсім інші проблеми, наприклад, досліджують можливість з допомогою штучного інтелекту забезпечити якість посилань у статтях (Stokel-Walker, 2023)), хоча загалом дослідження показують його велику потенційну користь для різних сфер діяльності, зокрема науки і освіти (Kim, 2023).

Додамо, що існують й інші актуальні проблеми функціонування онлайн-енциклопедій, для розв'язання яких штучний інтелект може мати велику практичну користь. Це пошук і оновлення застарілих даних у статтях, розширення в них мережі гіперпосилань, переклад статей іншими мовами, озвучення тексту статей для незрячих людей тощо — всіх їх охопити для аналізу в межах однієї статті неможливо.

Водночас виявлено й певні ризики для енциклопедистики, пов'язані з розвитком ШІ. Інтеграція генеративних технологій у пошукові системи, насамперед Google Search, поступово змінює способи споживання інформації: користувачі можуть отримувати короткі відповіді безпосередньо у вікні пошуку, що потенційно зменшує потребу у відвідуванні першоджерел, зокрема й енциклопедичних сайтів (Zhelezniak & Ishchenko, 2025).

МАТЕРІАЛ І МЕТОДИКА

Розвідку виконано на основі комунікативної взаємодії з віртуальним асистентом (чат-ботом) — ChatGPT (OpenAI, 2024) та на матеріалі *Енциклопедії Сучасної України* (ЕСУ), що від 2016 року в інтернеті (<https://esu.com.ua>) слугує джерелом надійної українознавчої інформації. Власне, це дослідження транслює досвід редакції ЕСУ з пошуку шляхів застосування генеративного штучного інтелекту у своїй діяльності, зокрема для вдосконалення статей енциклопедії. ЕСУ подає в електронному вигляді статті на основі текстів, зверстаних для публікації томів, таким чином, у них збережено скорочені слова та відповідну структуру, якій не властива будь-яка рубрикація. Щоправда, останнім часом редакція оприлюднює статті на нові літери в електронному вигляді раніше, ніж видає друком, тексти в них без скорочених форм слів, текст у розлогіх статтях розбитий на абзаци. До того ж засобами вебпрограмування для всіх статей, що є на сайті, забезпечено певну архітектоніку вебсторінок — у них чітко видно, де розташовані текст статті, бібліографічні джерела, інформація про автора та інші метадані. Водночас редакція ЕСУ зацікавлена в подальшій модернізації підходів у підтримці електронної версії енциклопедії, що, зокрема, передбачає необхідність розшифрування скорочень у всіх статтях, надання основному тексту статей чіткої композиції, що особливо важливо для розлогіх матеріалів, а також вдосконалення шляхів редакторської роботи для забезпечення високої якості майбутніх статей.

Основний метод дослідження — описовий. Попередньо ідея цієї розвідки полягала в проведенні експерименту, що мав спочатку передбачати формування випадкової вибірки статей, які б пропонувалися генеративному штучному інтелекту із завданням поділити тексти на параграфи (включно з генеруванням назв параграфів); далі тексти статей в оновленому вигляді (з параграфами і їхніми назвами, запропонованими штучним інтелектом) мали б оцінюватися групою аудиторів з подальшим обробленням результатів оцінювання. У підготовчій роботі важливою складовою є формулювання запитів (так званих промтів) для ChatGPT — від особливостей опису завдання залежить кінцевий результат. І вже на цьому етапі взаємодії зі штучним інтелектом ми отримали перестороги, коли для тестування взяли статтю “Бандера Степан Андрійович” (<https://esu.com.ua/article-40247>), що доволі розлога й потребує рубрикації. Річ у тім, що в ній є інформація про антиокупаційну, національно-визвольну діяльність С. Бандери, яку в радянській і польській історіографіях трактовано терористичною, і відповідний термін вживає у цій енциклопедичній статті її автор Анатолій Кентій. Цю інформацію ChatGPT повважав важливою для створення окремого параграфу (і це логічно й доречно), однак назвав його “Терористична діяльність”. Перші запити давали густу членованість тексту на параграфи, але як би ми в подальшому не намагалися вдосконалити завдання, ChatGPT лишав без зміни заголовки, який нині, у часи російської збройної агресії проти України, коли має місце героїзація С. Бандери, спрямована на підвищення у суспільстві патріотизму і бойового духу, для українського читача виглядає зовсім недоречним і небезпечним. Хоча у 2003 році, коли й було опубліковано у 2-му томі цю енциклопедичну статтю, запропонований заголовок параграфа сприймався б, напевне, дискусійно, але толерантно. До слова, протилежні тенденції помічаємо в польському політичному дискурсі останніх років, де з’явився термін “бандеризація” (*banderyzacja*), який деякі сили намагаються закріпити на законодавчому рівні як визначення нібито “небезпечної ідеології” з точки зору польської історичної пам’яті. Такі ініціативи відображають складні, а подекуди й травматичні аспекти спільної українсько-польської історії.

Звісно, виявлений факт одразу ставить під сумнів доречність нашого експерименту, оскільки вже на підставі цього тестування ми чітко бачимо ризики впровадження автоматичної рубрикації енциклопедичних текстів на параграфи, позаяк ця діяльність штучного інтелекту передбачає й необхідність контролю кожної статті на предмет коректності (зокрема й політкоректності) назв параграфів. Якщо енциклопедія складається з тисяч і тисяч статей (а в ЕСУ їх нині понад 80 тис.), то це створює велике додаткове навантаження на редакцію.

Однак далі у статті на основі досвіду взаємодії із ChatGPT описуємо ідеї, як можна використовувати цього віртуального асистента в редакторській роботі для покращення якості текстів енциклопедичних статей.

РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Енциклопедичним статтям притаманна стислість (лаконічність) викладу інформації з теми, що зазвичай досягають її максимальним узагальненням. На перший погляд, така характеристика енциклопедичного контенту мало сумісна з необхідністю його структурування, адже узагальнення здебільшого асоціюють з об’єднанням частин у ціле, а структурування — з розкладанням цілого на його складові. Тому наче й не дивно, що статті в багатьох енциклопедіях мають вигляд суцільного тексту.

З іншого боку, статті в енциклопедіях бувають різного розміру, і розлогі тексти закономірно потребують певної розмітки для покращення розуміння їхнього змісту,

орієнтації в них. А з огляду на те, що підготовка енциклопедичних статей потребує не лише узагальнення знань, а і їх систематизації (розкриття теми під різними кутами зору, аспектами), то впорядкування ідей, фактів, відомостей логічно вимагає певної композиційної організації тексту. Зрештою, впорядкований текст — це ще й естетично, а в наукових працях не раз акцентовано на користі позитивних емоцій, що здатні не лише приваблювати, а й зменшувати когнітивне навантаження на процес ознайомлення з новою інформацією, репрезентованою в естетичний спосіб (Schindler et al., 2017).

Окрім цього, будь-який текст, якому властива певна архітектоніка, має низку переваг, що особливо важливо в часи, коли в людини є вибір, якими джерелами інформації користуватися. Для енциклопедій це має значення ще й з тієї точки зору, що поділ статей на розділи, підрозділи чи параграфи спрощує для користувача пошук необхідної інформації. До того ж студії в галузі психології свідчать, що структурований текст легше сприймати і засвоювати (Gernsbacher & Kaschak, 2013). Це зумовлено тим, що суцільні тексти вимагають більше розумової активності, адже перцепція прочитаного, окрім іншого, потребує попереднього виявлення зв'язків між одиницями інформації (Van den Broek & Kremer, 2000). Коли ж текст розділений на абзаци, параграфи, розділи, то такої необхідності вже немає — ці зв'язки видно завдяки відповідній архітектоніці тексту. Це підтверджують дослідження з педагогіки, у яких акцентовано на важливості організації тексту для ефективного навчання (Bogaerds-Hazenberg et al, 2020). У деяких працях, виконаних на матеріалі статей *Wikipedia*, показано, що наявність композиційної будови тексту вже є чинником, що сприяє покращенню якості статті (Schönhofen, 2008). Прикметно й те, що формальним критерієм потрапляння вікіпедійних статей у рубрику “Вибрані” можуть лише ті, що складаються з розділів і підрозділів (Bridgewater, 2017, с. 41).

Що передбачає ідея поділу тексту на параграфи і їхні заголовки? По-перше, це ділить текст на частини — тематичні (фактологічні) структури, у межах яких речення поєднані логіко-семантичним зв'язком. По-друге, заголовки транслиють головну думку цих структур. Це означає, що інформація, яку подано в низці речень параграфа, здатна бути виражена однією сентенцією. Ясна річ, назви параграфів не в змозі вмістити весь обсяг інформації в них, однак виконують роль маркера, вказівника, орієнтира щодо змісту написаного в параграфі. При необхідності знайти лише окремий факт (що найчастіше буває при зверненні до енциклопедій), а не читати всю статтю повністю, заголовки параграфів, безсумнівно, є помічним і корисним елементом.

З точки зору семіотики, розбиваючи текст на складові частини, ми створюємо додаткову знакову систему (додатковий рівень семіотичної взаємодії, метакомунікації), що дозволяє орієнтуватися в тексті статті (Greetham, 1999). Формування цієї знакової системи є певним кодуванням тексту, а зчитування цього коду, зокрема ознайомлення із заголовками параграфів, візуальне оцінювання їх (параграфів) розлогості, інтерпретація заголовків у їх послідовності й сукупності можуть бути достатнім чинником для складання у користувача враження про текст, його смислові акценти, ґрунтовність, глибину, всеосяжність, рівень об'єктивності висвітлення тощо, отже, прийняття рішення: прочитати цей текст чи продовжити пошук в інших джерелах.

Декодувати таку семіотичну систему означає отримати уявлення про ієрархію знань, що містить стаття, а це ще й підвищує у читача когнітивний комфорт через можливість пересуватися в межах тексту цією ієрархією. Коли такого орієнтиру немає, людині важче отримати для себе аргументи на користь необхідності занурення в матеріал, оскільки це передбачає послідовне ознайомлення з текстом статті від початку до кінця (не кожен на це погодиться в умовах перманентного дефіциту часу). Між тим,

серед таких аргументів важливим може бути фактор автора статті, його професійної величі, позаяк до підготовки енциклопедій зазвичай запрошують не просто експертів, а визнаних авторитетів у своїх галузях. Запрошувати до енциклопедій відомих фахівців є давньою традицією, “її започаткували ще Дідро й Д’Аламбер у 18 ст., коли до написання їхньої *Encyclopédie* вони залучили відомих мислителів і культурних діячів того часу” (Дзюба, 2021, с. 80).

Наш задум з експериментом не відбувся, оскільки одразу стало зрозуміло, що назви заголовків, згенеровані штучним інтелектом, потребуватимуть перевірки, і якщо йдеться про десятки тисяч статей, як, зокрема, в ЕСУ, то ця робота виглядає обтяжливою, тоді як звернення до штучного інтелекту викликане передусім бажанням економії часу та ресурсів. Причина необхідності перевіряти автоматично згенеровані штучним інтелектом заголовки параграфів криється у самих авторських статтях, а не в слабких здібностях ChatGPT. Навпаки, тестування запитів дало змогу зрозуміти, що віртуальний помічник доволі чітко та вміло виконує завдання, і проведення експерименту, найімовірніше, мало би позитивні результати. Натомість авторські тексти можуть бути недосконалими з точки зору структури статті, а інколи й змісту, і у відповідях штучного інтелекту на подібні завдання ця недосконалість чітко віддзеркалюється.

Річ у тім, що постаті, залучені до написання статей, є експертами у своїй сфері знань, але не завжди компетентні в тому, як правильно готувати тексти для енциклопедій. Завдання редакції — адаптувати авторський матеріал під особливості енциклопедичного жанру, однак чим розлогіша стаття, чим складніший матеріал, тим важче редакторів це зробити. До того ж часто автори готують статті так, що для адаптації під енциклопедичні канони буде необхідно майже повністю переробити тексти, що зазвичай сприймається як елемент знецінення знань автора й спричиняє його відмову в подальшій співпраці з редакцією.

Такі особливості внутрішньої “кухні” є тенденційними в галузі загалом, а не притаманні лише окремій редакції. Хоча енциклопедії зараховують до джерел надійної інформації (передусім через наявність редакційного контролю, професійних авторів, наявність посилань у статтях на першоджерела (Kubiszewski et al, 2010); інколи — через неможливість спотворення системи знань зовнішнім втручанням засобами відкритого редагування (Bentzen, 2018), все ж дослідники час від часу фіксують ті чи інші їхні недоліки, зазначаючи, наприклад, що “через швидку деактуалізацію великої частки інформації, поданої в традиційних енциклопедіях, сумнівно називати ці видання точними; через непрозорі рішення редакцій чи суб’єктивність авторів — об’єктивними. Отож, як історичні документи, що зафіксували знання у певний період, вони становлять більшу цінність, ніж джерела з пошуку свіжих даних” (Wexelbaum, 2012). В інших же студіях, навпаки, наголошено на тому, що порівняно з *Wikipedia*, яка має перевагу в можливості надавати завжди актуальну інформацію, міститься більше неточностей, фактичних помилок, ніж у традиційних енциклопедіях (Rector, 2008). Прикметно, що більш надійними у *Wikipedia* англomовні читачі вважають ті статті, що ґрунтуються (посилаються) на матеріалах знакових класичних енциклопедій на зразок *Britannica* (Flanagin & Metzger, 2011). Можливо, у зв’язку з цим в українському сегменті *Wikipedia* серед критеріїв значущості, що дають право створити ту чи іншу статтю, є пункт про наявність такої ж в універсальних українських енциклопедіях (ЕСУ, ЕУ, УРЕ тощо).

Щоб полегшити собі роботу і водночас підвищити її ефективність (йдеться про покращення якості тексту, точності, надійності інформації у статтях), працівникові редакції енциклопедії стане в пригоді чат-бот ChatGPT як помічник на етапі підготовки

статей. Так, редактор, отримавши авторський рукопис, тепер може з допомогою штучного інтелекту провести різноманітні завдання:

- оцінити повноту викладу інформації відносно теми статті, запитати про наявність не згаданих аспектів тематики, ідентифікувати авторські упередження;

- перевірити точність фактів, даних, тверджень (щоправда, ці здібності генеративного штучного інтелекту поки що дискусійні — він здатний генерувати вигадану інформацію, видаючи її за правду (Sun et al, 2024); однак це не означає, що цією його функцією варто знехтувати);

- знайти інформацію, що в недалекій перспективі потребуватиме оновлення (її краще уникати, щоб стаття не втрачала актуальності або знаходити шляхи більш вдалих формулювань. Наприклад, якщо це важливі кількісні дані, що постійно змінюються, необхідно зазначити дату їх отримання, водночас варто замислитись і над тим, чи не краще б уникнути в конкретній енциклопедичній статті інформації мінливого характеру);

- запропонувати мовно-стилістичне покращення окремих частин чи всього тексту (якщо всі мови, якими володіє ChatGPT, розділити на 4 групи за кількістю матеріалу, на основі якого штучний інтелект здобув знання, то за даними 2023 року українська — у другій групі (Lai, 2023), що свідчить про вагомий обсяг опрацьованого українськомовного матеріалу і, очевидно, передбачає достатньо високу мовну компетентність).

Зрештою, з огляду на наш аналіз важливим запитом для ChatGPT буде надати текстові композиційної будови (незалежно від того, чи притаманна вона статтям видання). Це допоможе вияскравити розставлені в статті авторські акценти, простежити послідовність у викладенні інформації, її повноту і всеосяжність, збагнути її переваги й недоліки як джерела довідкової інформації. Спектр подібних запитів до віртуального помічника може бути широким залежно від конкретної статті. За результатами роботи з чат-ботом редактор приймає рішення щодо стратегії подальшої комунікації з автором — наприклад, пропонує йому зробити ті чи інші зміни, доповнення, будь-які інші корективи, спрямовані на вдосконалення матеріалу.

Ще один цікавий варіант використання генеративного штучного інтелекту в енциклопедистиці: якщо стаття, над якою працює редактор, є в інших енциклопедіях, то її варто запропонувати чат-боту для пошуку недоліків, інформаційних лакун. Саме цими даними, яких бракує в інших енциклопедіях, редакторові варто посилити статтю, над якою він працює.

Зрештою, корисним для редактора запитом розцінюємо й завдання для ChatGPT створити енциклопедичну статтю на ту ж тему, над якою працює автор. Але не для того, щоб її опублікувати в енциклопедії. Такий матеріал доречно використати як порівняльний зразок у роботі з авторським рукописом для його вдосконалення.

У цьому контексті важливо зауважити, що в середовищі енциклопедистів вже простежуються певні розуміння щодо етики використання штучного інтелекту в професійній діяльності. Зокрема, формується уявлення про необхідність збереження провідної ролі людини-редактора у підготовці, перевірці та редагуванні енциклопедичних текстів. Штучний інтелект сприймають не як автономне джерело знань, а як допоміжний інструмент, покликаний полегшити виконання рутинних завдань. Всі розуміють, що масове “штампування” енциклопедичних статей з допомогою ШІ призведе до низки негативних наслідків. Щоправда, в інших професійних сферах, зокрема журналістиці, фіксуємо й цілком інший підхід, коли автором новинного контенту стає ШІ. Звісно, така практика знаходить як прихильників, так і гострих критиків (Breazu

& Katsos, 2024). Власне бачення мають запропонувати й енциклопедисти щодо меж застосування генеративного штучного інтелекту в своїй діяльності.

Ми окреслили основні напрямки роботи редактора енциклопедій, які мають потенціал у зв'язку з розвитком генеративного штучного інтелекту. Водночас деякі провідні енциклопедії вже перейшли від потенційних можливостей до практичного впровадження ШІ-рішень. Так, у *Encyclopaedia Britannica* на сторінках статей функціонують два інструменти, створені на основі штучного інтелекту: Quick Summary (стислий виклад змісту, автоматично згенерований на основі тексту статті) та Ask the Chatbot (інтерактивний модуль запитань-відповідей, який формує відповіді винятково з корпусу енциклопедичних матеріалів *Encyclopaedia Britannica*). Обидві функції супроводжуються попередженнями про можливі неточності, що демонструє усвідомлений і відповідальний підхід до використання генеративних технологій у науково-освітньому контенті. Подібний функціонал з'явився й на сайті *Енциклопедії Сучасної України*, на сторінках якої реалізовано "Стислу версію статті". Для розлогих чи складних матеріалів вона дає змогу користувачеві краще збагнути головний зміст поданих автором знань. Звісно, вибір фактів, мовні формулювання та інтерпретаційні акценти автоматично створених стислих версій залежать від алгоритмічної обробки тексту, тому вони можуть не відображати всіх смислових нюансів авторського викладу. Хай там як, наведений досвід свідчить, що енциклопедичні редакції вже поступово переходять від етапу експериментального застосування ШІ до практичної інтеграції інтелектуальних інструментів у редакційні процеси з метою підвищення доступності, зручності сприйняття поширюваних знань.

ВИСНОВКИ

Розвиток технологій штучного інтелекту і їх упровадження в енциклопедистику відкриває нові можливості для автоматизації та оптимізації процесу підготовки енциклопедичних статей, їх поширення в інформаційному просторі. У цьому криється перспектива для підвищення якості та доступності енциклопедичних знань, подальшого розвитку енциклопедистики як галузі.

Ми окреслили два перспективні варіанти застосування ChatGPT редакціями онлайн-енциклопедій. Перший передбачає автоматизоване вдосконалення вже опублікованих статей, наприклад, покращення їхньої зовнішньої структури. Другий — підвищення якості авторських матеріалів, над якими редакція ще працює, готуючи їх до опублікування. Наша стаття окреслює потенціал штучного інтелекту для першого варіанту його застосування і пропонує практичні поради щодо шляхів використання ChatGPT як асистента редактора на етапі підготовки статей.

Для онлайн-енциклопедій, контент яких створено шляхом перенесення статей із друкованих видань (до таких належить низка національних онлайн-енциклопедій Європи і світу, що мають зазвичай високу аудиторію користувачів), генеративний штучний інтелект може посприяти адаптації енциклопедичних матеріалів під веб-середовище, наприклад, поліпшити композиційну будову статей, зробивши тексти зручнішими для прочитання, візуально привабливішими, естетичними. Це, зі свого боку, здатне сприяти суттєвому покращенню сприйняття матеріалу та зручності користування довідковими ресурсами. Водночас потрібно усвідомлювати, що автоматизація цих процесів може мати й певні ризики, оскільки деякі статті чутливі до різних контекстів, без розуміння яких рішення штучного інтелекту можуть бути некоректними.

На етапі підготовки нових статей ChatGPT виглядає корисним асистентом для редактора. Робота з віртуальним помічником може значно покращити якість авторських рукописів завдяки його здатності надавати статтям структурної організації, перевіряти факти та виявляти неточності, пропонувати варіанти поліпшення стилістики тексту, генерувати ідеї щодо підвищення інформативності статей.

Використання штучного інтелекту в енциклопедистиці потребує широкого обговорення представників галузі, оскільки ChatGPT здатний не лише сприяти вдосконаленню статей, а й генерувати енциклопедичний контент замість авторського. У зв'язку з цим з'являється низка питань щодо цінності такого енциклопедичного контенту, його соціальних наслідків, загалом редакційної етики енциклопедистів в умовах поширення генеративного штучного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

- Bentzen, N. (2018). *Europe's online encyclopaedias. Equal access to knowledge of general interest*. Brussels: European Parliamentary Research Service.
<https://doi.org/10.2861/002977>
- Bogaerds-Hazenberg, S. T., Evers-Vermeul, J., & Van Den Bergh, H. (2020). A Meta-Analysis on the Effects of Text Structure Instruction on Reading Comprehension in the Upper Elementary Grades. *Reading Research Quarterly*, 56(3), 435–462.
<https://doi.org/10.1002/rrq.311>
- Breazu, P., & Katsos, N. (2024). ChatGPT-4 as a journalist: Whose perspectives is it reproducing? *Discourse & Society*, 35(6), 687–707.
<https://doi.org/10.1177/09579265241251479>
- Bridgewater, M. (2017). History Writing and Wikipedia. *Computers & Composition/Computers and Composition*, 45, 36–50. <https://doi.org/10.1016/j.compcom.2017.06.005>
- Flanagan, A. J., & Metzger, M. J. (2011). From Encyclopædia Britannica to Wikipedia. *Information Communication & Society*, 14(3), 355–374.
<https://doi.org/10.1080/1369118x.2010.542823>
- Gernsbacher, M. A., & Kaschak, M. P. (2013). Text comprehension. In D. Reisberg (Ed.), *The Oxford handbook of cognitive psychology* (pp. 462–474). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195376746.013.0029>
- Greetham, D. C. (1999). Structure and Sign in the Text: Structuralism and Semiotics. In D. C. Greetham (Ed.), *Theories of the Text* (pp. 276–325). Oxford: University Press eBooks. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198119937.003.0008>
- Jermen, N., & Jecić, Z. (2018). Science networking: role of online encyclopaedias. *Circumscribe: International Journal for the History of Science*, 21, 84–95.
<https://doi.org/10.23925/1980-7651.2018v21;p84-95>
- Juvina, I., & van Oostendorp, H. (2008). Modeling Semantic and Structural Knowledge in Web Navigation. *Discourse Processes*, 45(4–5), 346–364.
<https://doi.org/10.1080/01638530802145205>

- Kim, T. W. (2023). Application of artificial intelligence chatbot, including ChatGPT in education, scholarly work, programming, and content generation and its prospects: a narrative review. *Journal of Educational Evaluation for Health Professions*, 20, 38. <https://doi.org/10.3352/jeehp.2023.20.38>
- Kubiszewski, I., Noordewier, T., & Costanza, R. (2010). Perceived credibility of Internet encyclopedias. *Computers & Education*, 56(3), 659–667. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2010.10.008>
- Lai, V., Ngo, N., Veyseh, A. P. B., Man, H., Dernoncourt, F., Bui, T., & Nguyen, T. (2023). *ChatGPT beyond English: Towards a comprehensive evaluation of large language models in multilingual learning*. In *Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2023* (pp. 13171–13189). Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/2023.findings-emnlp.878>
- Loveland, J. (2012). Why Encyclopedias Got Bigger ... and Smaller. *Information & Culture*, 47(2), 233–254. <https://doi.org/10.1353/lac.2012.0012>
- O'Sullivan, D. (2011). What is an Encyclopedia? A Brief Historical Overview from Pliny to Wikipedia. In G. Lovink & N. Tkacz (Eds.), *Critical point of view: A Wikipedia reader* (pp. 34–49). Institute of Network Cultures.
- OpenAI. (2024). *ChatGPT* (ver. GPT-4). Retrieved from <https://chat.openai.com/chat>
- Rector, L. H. (2008). Comparison of Wikipedia and other encyclopedias for accuracy, breadth, and depth in historical articles. *Reference Services Review*, 36(1), 7–22. <https://doi.org/10.1108/00907320810851998>
- Schindler, I., Hosoya, G., Menninghaus, W., Beermann, U., Wagner, V., Eid, M., & Scherer, K. R. (2017). Measuring aesthetic emotions: A review of the literature and a new assessment tool. *PLoS ONE*, 12(6), e0178899. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0178899>
- Schönhofen, P. (2008). Annotating Documents by Wikipedia Concepts. *Proceedings of the 2008 International Conference on Web Intelligence and Intelligent Agent Technology* (pp. 461–467). Institute of Electrical and Electronics Engineers. <https://doi.org/10.1109/wiiat.2008.56>
- Stokel-Walker, C. (2023, October 19). AI tidies up Wikipedia's references — and boosts reliability. *Nature*. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-02894-x>
- Sun, Y., Sheng, D., Zhou, Z., & Wu, Y. (2024). AI hallucination: towards a comprehensive classification of distorted information in artificial intelligence-generated content. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, 1278. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03811-x>
- Upshall, M. (2014). What Future for Traditional Encyclopedias in the Age of Wikipedia? *Culture Unbound Journal of Current Cultural Research*, 6(3), 641–646. <https://doi.org/10.3384/cu.2000.1525.146641>
- Van den Broek, P., & Kremer, K. (2000). The mind in action: What it means to comprehend during reading. In B. M. Taylor, M. F. Graves, & P. Broek (Eds.), *Reading for meaning: Fostering comprehension in the middle grades* (pp. 1–31). Teachers College Press.

- Wexelbaum, R. (2012). Is the encyclopedia dead? Evaluating the usefulness of a traditional reference resource. *Reference Reviews*, 26(7), 7–11.
<https://doi.org/10.1108/09504121211270780>
- Zhelezniak, M., & Ishchenko, O. (2025). Online Encyclopedias and Generative Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities (case of the Encyclopedia of Modern Ukraine). *Science and Innovation*, 21(2). 64–72.
<https://doi.org/10.15407/scine21.02.064>
- Дзюба, І. (відп. ред.). (2021). *Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі*. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.
<https://doi.org/10.37068/b/9789660296770>
- Железняк, М., Шушківський, А. (2023). Як писати статті для енциклопедій. *Енциклопедичний вісник України*, 15, 65–76. <https://doi.org/10.37068/evu.15.6>

Artificial intelligence: a new era in editing academic and popular science writing

Mykola Zhelezniak

Institute of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8290-6345
Email: mykola@esu.com.ua

Yuliya Mishura

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-6877-1800
Email: yuliyamishura@knu.ua

Abstract

The article, based on *Encyclopedia of Modern Ukraine*, examines the prospects for applying generative artificial intelligence (using ChatGPT as an example) in encyclopedia studies, particularly for enhancing the efficiency of editors in preparing encyclopedic content. It emphasizes that ChatGPT can serve as a valuable assistant to the editor, especially through its ability to analyze author manuscripts, identify shortcomings, gaps, and inaccuracies, verify facts and statistical data, and suggest linguistic and stylistic improvements. A separate focus is placed on the compositional organization of the encyclopedic article's text (its division into structural elements, including paragraphs) even though such structuring is absent in many reference works. The paper stresses that articles divided into paragraphs or sections are more likely to be read and, consequently, are of greater practical value. ChatGPT has the potential to provide such structural organization in encyclopedic publications, particularly their online versions (although certain risks must be taken into account). The same capabilities of artificial intelligence can also be applied by editorial teams during the preparation of new articles.

Keywords

Online encyclopedias, encyclopedic articles, compositional organization of text, encyclopedia authors, encyclopedic content, ChatGPT, generative artificial intelligence.

REFERENCES

- Bentzen, N. (2018). *Europe's online encyclopaedias. Equal access to knowledge of general interest*. Brussels: European Parliamentary Research Service.
<https://doi.org/10.2861/002977>
- Bogaerds-Hazenberg, S. T., Evers-Vermeul, J., & Van Den Bergh, H. (2020). A Meta-Analysis on the Effects of Text Structure Instruction on Reading Comprehension in the Upper Elementary Grades. *Reading Research Quarterly*, 56(3), 435–462.
<https://doi.org/10.1002/rrq.311>
- Breazu, P., & Katsos, N. (2024). ChatGPT-4 as a journalist: Whose perspectives is it reproducing? *Discourse & Society*, 35(6), 687–707.
<https://doi.org/10.1177/09579265241251479>
- Bridgewater, M. (2017). History Writing and Wikipedia. *Computers & Composition/Computers and Composition*, 45, 36–50. <https://doi.org/10.1016/j.compcom.2017.06.005>
- Dziuba, I. (Ed.). (2021). *Ukrainian electronic based encyclopedias in light of socio-humanities*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine. <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770> [in Ukrainian].
- Flanagin, A. J., & Metzger, M. J. (2011). From Encyclopædia Britannica to Wikipedia. *Information Communication & Society*, 14(3), 355–374.
<https://doi.org/10.1080/1369118x.2010.542823>
- Gernsbacher, M. A., & Kaschak, M. P. (2013). Text comprehension. In D. Reisberg (Ed.), *The Oxford handbook of cognitive psychology* (pp. 462–474). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195376746.013.0029>
- Greetham, D. C. (1999). Structure and Sign in the Text: Structuralism and Semiotics. In D. C. Greetham (Ed.), *Theories of the Text* (pp. 276–325). Oxford: University Press eBooks <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198119937.003.0008>
- Jermen, N., & Jecić, Z. (2018). Science networking: role of online encyclopaedias. *Circumscribere: International Journal for the History of Science*, 21, 84–95.
<https://doi.org/10.23925/1980-7651.2018v21;p84-95>
- Juvina, I., & van Oostendorp, H. (2008). Modeling Semantic and Structural Knowledge in Web Navigation. *Discourse Processes*, 45(4–5), 346–364.
<https://doi.org/10.1080/01638530802145205>
- Kim, T. W. (2023). Application of artificial intelligence chatbot, including ChatGPT in education, scholarly work, programming, and content generation and its prospects: a narrative review. *Journal of Educational Evaluation for Health Professions*, 20, 38.
<https://doi.org/10.3352/jeehp.2023.20.38>
- Kubiszewski, I., Noordewier, T., & Costanza, R. (2010). Perceived credibility of Internet encyclopedias. *Computers & Education*, 56(3), 659–667.
<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2010.10.008>
- Lai, V., Ngo, N., Veyseh, A. P. B., Man, H., Dernoncourt, F., Bui, T., & Nguyen, T. (2023). *ChatGPT beyond English: Towards a comprehensive evaluation of large language*

- models in multilingual learning*. In *Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2023* (pp. 13171–13189). Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/2023.findings-emnlp.878>
- Loveland, J. (2012). Why Encyclopedias Got Bigger ... and Smaller. *Information & Culture*, 47(2), 233–254. <https://doi.org/10.1353/lac.2012.0012>
- O'Sullivan, D. (2011). What is an Encyclopedia? A Brief Historical Overview from Pliny to Wikipedia. In G. Lovink & N. Tkacz (Eds.), *Critical point of view: A Wikipedia reader* (pp. 34–49). Institute of Network Cultures.
- OpenAI. (2024). *ChatGPT* (ver. GPT-4). Retrieved from <https://chat.openai.com/chat>
- Rector, L. H. (2008). Comparison of Wikipedia and other encyclopedias for accuracy, breadth, and depth in historical articles. *Reference Services Review*, 36(1), 7–22. <https://doi.org/10.1108/00907320810851998>
- Schindler, I., Hosoya, G., Menninghaus, W., Beermann, U., Wagner, V., Eid, M., & Scherer, K. R. (2017). Measuring aesthetic emotions: A review of the literature and a new assessment tool. *PLoS ONE*, 12(6), e0178899. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0178899>
- Schönhofen, P. (2008). Annotating Documents by Wikipedia Concepts. *Proceedings of the 2008 International Conference on Web Intelligence and Intelligent Agent Technology* (pp. 461–467). Institute of Electrical and Electronics Engineers. <https://doi.org/10.1109/wiat.2008.56>
- Stokel-Walker, C. (2023, October 19). AI tidies up Wikipedia's references — and boosts reliability. *Nature*. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-02894-x>
- Sun, Y., Sheng, D., Zhou, Z., & Wu, Y. (2024). AI hallucination: towards a comprehensive classification of distorted information in artificial intelligence-generated content. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, 1278. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03811-x>
- Upshall, M. (2014). What Future for Traditional Encyclopedias in the Age of Wikipedia? *Culture Unbound Journal of Current Cultural Research*, 6(3), 641–646. <https://doi.org/10.3384/cu.2000.1525.146641>
- Van den Broek, P., & Kremer, K. (2000). The mind in action: What it means to comprehend during reading. In B. M. Taylor, M. F. Graves, & P. Broek (Eds.), *Reading for meaning: Fostering comprehension in the middle grades* (pp. 1–31). Teachers College Press.
- Wexelbaum, R. (2012). Is the encyclopedia dead? Evaluating the usefulness of a traditional reference resource. *Reference Reviews*, 26(7), 7–11. <https://doi.org/10.1108/09504121211270780>
- Zhelezniak, M., & Ishchenko, O. (2025). Online Encyclopedias and Generative Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities (case of the Encyclopedia of Modern Ukraine). *Science and Innovation*, 21(2). 64–72. <https://doi.org/10.15407/scine21.02.064>

Zhelezniak, M., & Shushkivskyi, A. (2023). How to write articles for encyclopedias. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 15, 65–76. <https://doi.org/10.37068/evu.15.6> [in Ukrainian].